

УДК 614.8

**ВИКЛАДАННЯ ОСНОВ ОХОРОНИ ПРАЦІ ТА ОХОРОНИ ПРАЦІ В ГАЛУЗІ
ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА**

**Щедролоєв Олександр Вікторович, д.тех.н., професор¹,
Конвалова Ганна Василівна, к.істор.н., доцент²,
Тубальцев Анатолій Миколайович, доцент НУК³,
Мозговий Андрій Михайлович, доцент НУК⁴**

¹Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, Херсонська філія;

²Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, Херсонська філія;

³Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова;

⁴Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова;

^{1 2} Україна, Херсон;

^{3 4} Україна, Миколаїв;

¹aleksandr.schedrolosev@nuos.edu.ua ²ivaiii@ukr.net; ³andriy.mozgovyy@nuos.edu.ua;

⁴anatoliy.tubaltsev@nuos.edu.ua

Анотація. Розглянуті питання безперервного навчання та систематичного підвищення рівня знань працівників, населення України з питань охорони праці як одного із основних принципів Державної політики в галузі охорони праці, фундаментальної основи безпеки праці і забезпечення ефективної профілактичної роботи щодо запобігання аваріям й травматизму на виробництві.

Ключові слова: охорона праці; культура безпеки; заклади вищої освіти; Державна політика в галузі охорони праці.

Вступна частина. Виробничий травматизм і професійну захворюваність не випадково порівнюють з національним лихом. Людство впоралося з епідеміями чуми, віспи, холери, знайшло способи боротьби з багатьма захворюваннями, але дотепер не навчилося надійно захищати людину, її здоров'я в процесі повсякденної праці. За даними Всесвітньої організації охорони праці смертність від нещасних випадків на сьогодні займає третє місце після серцево-судинних і онкологічних захворювань. Нещасні випадки приносять не тільки горе і страждання потерпілим, їх рідним та близьким, але й тягнуть за собою великі, непоправні суспільні втрати, негативно впливають на економіку країни, рівень життя народу.

Стан справ з охороною праці у світі стає все більш актуальною проблемою як для профспілок, так і для міждержавних структур, насамперед Міжнародної організації праці (МОП). МОП розглядає цю проблему як частину своєї Програми гідної праці. Підвищена увага до проблем безпеки праці пояснюється в першу чергу тим, що з кожним роком, незважаючи на заходи, що вживаються, у різних країнах зростає рівень виробничого травматизму, у тому числі зі смертельним наслідками, а також кількість профзахворювань. Причому це стосується і тих країн, де їм приділяється, здавалося б, підвищена увага. До сфери безпеки праці все більшою мірою залучаються питання, пов'язані з самопочуттям працівника, і фактори, що побічно впливають на трудову діяльність.

Тому зрозуміло, що охорона праці та охорона праці в галузі відіграють важливу роль, як суспільний чинник, оскільки, якими б вагомими не були трудові здобутки, вони не можуть компенсувати людині втраченого здоров'я, а тим більше життя – те і інше дається лише один раз. Окрім соціального, охорона праці має, безперечно, важливе економічне значення – це висока продуктивність праці, зниження витрат на оплату лікарняних, компенсацій за важкі та шкідливі умови праці тощо. Наслідки нещасних випадків коштують у 10 разів дорожче, ніж вартість заходів щодо попередження. Так, щодня у світі відсутні на робочому місці, внаслідок хвороби (тимчасової непрацездатності), близько 5 % робочої сили. Через витрати, пов'язані з нещасними випадками на виробництві, втрачається до 1250 млрд. доларів США, або майже 4 % світового валового внутрішнього продукту [1, 2].

Основна частина. За статистичними даними, опублікованими Державною службою України з питань праці, у 2018 році травмовано 4126 осіб, із них 409 осіб смертельно. Виділено такі причини настання нещасних випадків зі смертельним наслідком: психофізіологічні – загинуло 48 працівників; технічні – загинуло 58 працівників; організаційні – загинуло 303 працівника.

Серед основних причин виробничих нещасних випадків за аналітичними даними минулого року також названі організаційні – вони становлять 66,8% від усіх зафіксованих. Зокрема, йдеться про невиконання вимог

інструкцій з охорони праці, невиконання посадових обов'язків, порушення правил безпеки руху, технологічного процесу тощо. Через психофізичні причини сталося 20,9% нещасних випадків, через технічні – 12,3%. Найвищий рівень травматизму спостерігається серед працівників віком від 50 до 59 років (1262 особи, що становить 26,3% від загальної кількості травмованих по Україні за 2018 рік) [1, 2].

На сучасному етапі розвитку цивілізації науково-технічний прогрес не тільки не гарантує повної безпеки людству, а й часто його результати призводять до надзвичайних ситуацій через антропогенний вплив на довкілля, недосконалість технологій та обладнання і суб'єктивний чинник виробництва. В умовах постійного зростання інтенсивності життєдіяльності людини, впровадження високих технологій та унікального обладнання різко зростає роль суб'єктивного чинника в оптимізації взаємовідносин людини з виробничим середовищем та сучасною виробничою та побутовою технікою.

Незалежно від сфер діяльності серед причин, які призводять до нещасних випадків, перше місце займає людський фактор (біля 75%), потім – техніка (біля 15%) і на кінець – середовище (біля 10%). За таких умов визначається роль особистості у забезпеченні власної безпеки та безпеки оточуючих. Тому навчання та систематичне підвищення рівня знань працівників, населення України з питань охорони праці – це один із основних принципів Державної політики в галузі охорони праці, фундаментальна основа безпеки праці і забезпечення ефективної профілактичної роботи щодо запобігання аваріям і травматизму на виробництві. Першим пунктом Державної програми навчання з питань охорони праці передбачено розроблення програми навчання від дошкільного рівня до рівня закладів вищої освіти (ЗВО), з метою забезпечення безперервності цього навчання.

У Конвенції ООН про «сталий людський розвиток» безпека праці розглядається як одна з основних (базисних) потреб людини, тому метою Концепції є створення умов для збалансованого безпечного існування нинішнього і майбутнього поколінь [2, 3].

Помилка традиційного підходу до навчання з питань безпеки та охорони праці полягає в тому, що усвідомлення необхідності дотримання вимог безпеки та охорони праці ми намагаємося прищепити дорослим людям, людям із цілком сформованими поглядами, певним мисленням. Саме тому ми не досягаємо потрібної нам мети. Отже, більш ефективним та дієвим підходом є безперервне навчання з питань безпеки, яке необхідно починати з дитячого садка, коли діти одержують елементарні знання про небезпечні та шкідливі фактори, що реально існують у найближчому оточенні. Підґрунтям основ безпеки у дошкільному віці має бути притаманний всьому живому інстинкт самозбереження. Важливою ланкою навчання з питань безпеки життєдіяльності та охорони праці є шкільний етап, який повинен починатися з молодших класів, де вчителі знайомлять дітей з безпечною поведінкою у побутовому та шкільному середовищі. У загальній середній освіті передбачається виділення питань охорони праці, які у подальшому розвивається у закладах вищої освіти, де навчання з питань охорони праці передбачає орієнтацію на формування професійних знань та умінь стосовно майбутньої трудової діяльності [4, 5]. Навчання у закладах вищої освіти на кожному її рівні, з питань охорони праці, є продовженням попередніх етапів і становить вищий рівень у системі безперервного навчання. Першочергове завдання навчання з питань охорони праці у ЗВО – прищепити майбутнім фахівцям почуття особистої відповідальності за прийняті важливі рішення з урахуванням питань безпеки на основі розвитку уміння правильно оцінювати та прогнозувати ситуацію [6]. І якщо ми сформуємо в людині відповідне мислення, законслухняність, відповідальне ставлення до безпеки життєдіяльності всіх і кожного зокрема, ми зможемо досягти позитивних результатів, тобто такого становища, коли додержання вимог правил безпеки буде нормою поведінки, коли це буде престижним. Такий працівник всебічно заохочуватиметься як морально, так і матеріально. Тоді кожен, незалежно від того, яку посаду обіймає, виконуватиме свої трудові обов'язки відповідно до встановлених правил, а отже, безпечно. Безумовно, нові завдання та підходи зможуть реалізувати тільки фахівці, які мають відповідну підготовку, володіють відповідними знаннями, більш досконалішими формами та методами роботи з питань охорони праці.

Метою викладання навчальної дисципліни «Основи охорони праці» у ЗВО є формування в майбутніх фахівців необхідного в їхній подальшій професійній діяльності рівня знань та умінь з правових і організаційних питань охорони праці, з питань гігієни праці, виробничої санітарії, з питань техніки безпеки та пожежної безпеки, а також активної позиції щодо практичної реалізації принципу пріоритетності охорони життя та здоров'я працівників по відношенню до результату виробничої діяльності.

Завдання вивчення дисципліни «Основи охорони праці» навчити здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти робити аналіз умов праці, технологічних процесів, виробничого обладнання, робочих місць, організації виробництва з метою виявлення шкідливих і небезпечних виробничих факторів і розробляти на основі такого аналізу заходи щодо їх усунення, створення здорових і безпечних умов праці.

Після вивчення дисципліни здобувач повинен:

знати:

- основні напрямки державної політики в галузі охорони праці;
- державні міжгалузеві та галузеві акти про охорону праці;
- права громадян на охорону праці при укладанні трудового договору;
- види відповідальності за порушення вимог праці;
- порядок навчання з питань охорони праці;
- органи державного нагляду за охороною праці;
- порядок і термін розслідування нещасних випадків на виробництві;
- організацію повітрообміну в приміщеннях;
- системи та порядок розрахунку освітлення;
- заходи захисту від іонізуючого випромінювання;
- заходи захисту від шуму, вібрації, ультра та інфразвуку;
- методи захисту від іонізуючого випромінювання;
- основи техніки безпеки;
- правила пожежної безпеки в Україні;
- систему попередження пожеж.

вміти:

- визначити значення охорони праці з соціальної та економічної точок зору;
- сформулювати основні положення законодавчих актів щодо охорони праці;
- сформулювати основні положення щодо служби охорони праці;
- здійснювати розслідування нещасних випадків на виробництві;
- визначати заходи і засоби нормалізації параметрів мікроклімату;
- охарактеризувати основні етапи проектування систем штучного освітлення;
- визначати заходи та засоби захисту людини від дії виробничого шуму та вібрації;
- визначати заходи і засоби для захисту працюючих від дії випромінювань;
- визначати небезпеку дії на працюючих електроструму;
- здійснювати оцінку вибухо- та пожежонебезпечності речовин і матеріалів;
- визначити категорії приміщень за вибухопожежною та пожежною небезпекою.

мати уяву про перспективи розвитку системи охорони праці та безпеки життєдіяльності.

Метою викладання навчальної дисципліни «Охорона праці в галузі» у ЗВО є формування в майбутніх фахівців другого освітнього рівня (магістрів) вищої освіти умінь та компетенцій для забезпечення ефективного управління охороною праці та поліпшення умов праці з урахуванням досягнень науково-технічного прогресу та міжнародного досвіду, а також в усвідомленні нерозривної єдності успішної професійної діяльності з обов'язковим дотриманням усіх вимог безпеки праці у галузі.

Завдання вивчення дисципліни передбачає забезпечення гарантії збереження здоров'я і працездатності працівників у виробничих умовах через ефективне управління охороною праці та формування відповідальності у посадових осіб і фахівців за колективну та власну безпеку.

Після вивчення дисципліни здобувач повинен:

знати:

- сучасні методи дослідження і аналізу ризиків, загроз і небезпек на робочих місцях та виробничих об'єктах;
- обґрунтування і розробку безпечних технологій;
- методику розслідування нещасних випадків, аварій та професійних захворювань;
- заходи для усунення причин нещасних випадків, з ліквідації наслідків аварій на виробництві;
- організаційні та технічні заходи з метою поліпшення безпеки праці;
- організацію діяльності виробничого колективу з обов'язковим урахуванням вимог охорони праці;
- управління діями щодо запобігання виникненню нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві;

вміти:

- розробляти та впроваджувати безпечні технології;
- вибирати оптимальні умови і режими праці;
- проектувати зразки техніки і робочих місць на основі сучасних технологічних та наукових досягнень в галузі охорони праці;

- визначити фактори пожежної небезпеки галузевих об'єктів;
- впроваджувати ефективний розподіл функцій, обов'язків і повноважень з охорони праці у виробничому колективі;
- використовувати нормативно-законодавчу базу, забезпечувати попередній і поточний контроль з охорони праці, техніки безпеки та пожежної безпеки [2, 6, 7, 8].

Відповідно до освітньо-професійних програм підготовки за першим (бакалаврським) і другим (магістерським) рівнями вищої освіти при реалізації робочих навчальних планів у курсах навчальних дисциплін «Безпека життєдіяльності», «Основи охорони праці» і «Охорона праці в галузі» вивчаються загальні питання безпеки людини в умовах її життя і діяльності в побуті, громадських місцях, на виробництві. Окремі питання охорони праці вивчаються також у курсах циклів загальної та професійної підготовки з обраної спеціальності (психологія, соціологія, екологія, основи технології суднобудування тощо).

Висновки. У процесі трудової діяльності на людину впливає, як правило комплекс несприятливих факторів виробничого середовища, в результаті чого можливі виробничі травми і професійні захворювання. Установлено, що так званий «людський фактор» присутній у формуванні причин майже 90 % нещасних випадків. Уроджене почуття небезпеки в людини розвинене недостатньо й у ряді мотивацій її діяльності «безпека» стоїть на другому місці після «вигоди». Тому нещасні випадки частіше пов'язані зі ставленням до питань охорони праці, ніж із кваліфікацією працюючих або конструкцією машин.

Пріоритет життя і здоров'я працівників – один з основних принципів Державної політики в галузі охорони праці. У зв'язку з цим актуальною залишається необхідність продовження формування культури забезпечення безпеки та охорони праці на першому (бакалаврському) та другому (магістерському) рівнях вищої освіти в процесі підготовки фахівців всіх галузей і спеціальностей. Це є обов'язковим компонентом Державної політики в галузі охорони праці спрямованої на створення безпечних і здорових умов праці, запобігання нещасним випадкам та професійним захворюванням.

Список літератури

1. <http://dsp.gov.ua/statystychni-dani-vyrobnychoho-travma-2/>.
2. Зеркалов, В. (2011). *Охорона праці в галузі. Загальні вимоги. Навчальний посібник*. Київ: Основа.
3. Березуцький, В. В., Березуцька, Н. Л., Богодист, А. О. *Безпека людини у сучасних умовах: Монографія* (2018). Березуцький В. В. (Заг. ред.). Харків: ФОП Мезіна В.В.
4. Тулеева, А. (2000). Активізація навчання з охорони праці. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*, 18, 177-179.
5. Халімовський, М. (2004). Навчання з питань охорони праці: актуальність, орієнтація, проблеми. *Охорона праці*, 2, 19-20.
6. Запорожець, О. (2007). Питання державного регулювання викладання у ВНЗ дисциплін «Безпека життєдіяльності», «Охорона праці» та «Цивільний захист». *Безпека життєдіяльності*, 11, 11-13.
7. Астахова, М. (2008). Механізми формування якості освіти в галузі охорони праці та безпеки життєдіяльності: [Актуальні проблеми впровадження нових управлінських механізмів розвитку якості освіти]. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*, 1, 79-85.
8. Дудник, Г. (2006). Некоторые аспекты преподавания дисциплины охрана труда в вузах. *Тижень науки* (Т. 1, с. 194). Запоріжжя.
9. Олійник, М. (2006). Сучасні вимоги до навчання з охорони праці: [Приклади традиційного та модульного навчання]. *Охорона праці*, 2, 16-18.

Shchedrolosiev O., Konovalova H., Mozgovyy A., Tubaltsev A.

Basic labor protection teaching and labor protection in the industry as a social-pedagogical problem

Annotation. The questions of continuous learning and systematic increase of knowledge among workers and the population of Ukraine concerning labor protection have been considered as one of the basic principle of state policy in the field of labor protection, fundamental labor safety basis and censuring effective preventive work concerning accident and injury warning in the industry.

Keywords: labor safety; safety culture; institutions of higher education; labor safety state policy.

Щедролосоєв А., Коновалова А., Мозговой А., Тубальцев А.

Преподавание основ охраны труда и охраны труда в отрасли как социально-педагогическая проблема

Аннотация. Рассмотрены вопросы непрерывного обучения и систематического повышения уровня знаний работников, населения Украины в вопросах охраны труда как одного из основных принципов государственной политики в сфере охраны труда, фундаментальной базы безопасности труда и обеспечения эффективной профилактической работы для предотвращения аварий и травматизма на производстве.

Ключевые слова: охрана труда; культура безопасности; высшие учебные заведения; государственная политика в сфере охраны труда.

УДК 331.4

СУТНІСТЬ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ

Дюндіна Наталія Леонідівна, к.е.н., доцент Херсонської філії Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

Савченко Олександр Григорович, д.е.н., професор Херсонської філії Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

Анотация. Здійснено систематизацію підходів до визначення сутності поняття екологічної безпеки життєдіяльності населення. Визначено, що саме людина, її екологічні та економічні інтереси є об'єктом захисту з точки зору забезпечення екологічної безпеки.

Ключові слова: екологічна безпека, національна безпека, життєдіяльність населення, загроза, небезпека, природне середовище.

Екологічна політика нашої держави нині зосереджується на досягненні стратегічних цілей, зокрема: збереженні природних комплексів та екосистем, підтриманні їх цілісності, сталого розвитку суспільства, підвищенні якості життя населення, забезпеченні екологічної безпеки країни тощо. Досягти абсолютної рівноваги між суспільством і довкіллям неможливо, оскільки неодмінно виникають непередбачені види кризових соціо-еколого-економічних ситуацій. Тому сутність екологічної безпеки життєдіяльності населення полягає в зниженні антропогенного впливу на екосистему, за якого буде забезпечуватися нормальна життєдіяльність людини.

Теоретико-методичні засади забезпечення екологічної безпеки були досліджені у наукових працях відомих вітчизняних науковців: З.В. Герасимчука, Б.К. Данилишина, Л.В. Жарова, Д.В. Зеркалова, Т.В. Іванова, С.П. Іванюти, А.Б. Качинського, В.Г. Потапенка, М.С. Самойлік, А.В. Степаненка, Є.В. Хлобистова, В.Я. Шевчука та ін.. Проте, питання екологічної безпеки життєдіяльності людини досліджено недостатньо.

Метою дослідження є узагальнення результатів існуючих наукових досліджень сутності екологічної безпеки життєдіяльності населення.

Згідно із Законом України «Про основи національної безпеки України» до пріоритетів національних інтересів України віднесено «забезпечення екологічно та техногенно безпечних умов життєдіяльності громадян суспільства, збереження навколишнього природного середовища та раціональне використання природних ресурсів [1].

Статтю 8 «Основні напрями державної політики з питань національної безпеки» закону [1] визначено, що в екологічній сфері такими є: здійснення комплексу заходів, які гарантують екологічну безпеку ядерних об'єктів і надійний радіаційний захист населення та довкілля, зведення до мінімуму впливу наслідків аварії на Чорнобильській АЕС; впровадження у виробництво сучасних, екологічно безпечних, ресурсо- та енергозберігаючих технологій, підвищення ефективності використання природних ресурсів, розвиток технологій переробки та утилізації відходів; поліпшення екологічного стану річок України та якості питної води; запобігання забрудненню Чорного та Азовського морів та поліпшення їх екологічного стану; стабілізація та поліпшення екологічного стану в містах і промислових центрах; недопущення неконтрольованого ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин і матеріалів та збудників хвороб; реалізація заходів щодо зменшення негативного впливу глобальних екологічних проблем на стан екологічної безпеки України, розширення її участі у міжнародному співробітництві з цих питань.

Поняття «екологічна безпека» має складну структуру, в якій взаємопов'язані економічні, соціальні, політичні, правові, психологічні та інші аспекти, що стосуються, як окремої людини, так і суспільства в цілому. Реалізація концепції екологічної безпеки України на сучасному етапі обумовлена джерелами виникнення загроз,